PROTECȚIA REFUGIAȚILOR UCRAINENI CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

PROTECTION OF UKRAINIAN REFUGEES WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Aliona ONOFREI, dr., conf.univ.

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0003-3604-0592

REZUMAT: *Criza umanitară provocată de conflictul din Ucraina a determinat un aflux masiv de refugiați către țările vecine, inclusiv Republica Moldova. Refugiații cu dizabilități se numără printre cei mai vulnerabili, întâmpinând provocări complexe în obținerea protecției și sprijinului necesar. În Moldova, aproximativ 10% dintre refugiați sunt persoane cu dizabilități, iar 22% dintre familiile refugiate includ membri cu nevoi speciale, accentuând vulnerabilitatea acestui grup. Printre cele mai afectate subgrupuri sunt persoanele în vârstă, femeile și fetele cu dizabilități. Lacunele semnificative includ lipsa de date dezagregate pe vârstă, sex și dizabilitate, care ar facilita analizele detaliate. Alte probleme majore sunt accesul insuficient la educație incluzivă, locuințe adaptate, servicii medicale specializate și reabilitare. În plus, lipsa dispozitivelor de asistență și dificultățile în integrarea pe piața muncii și obținerea statutului legal afectează incluziunea și autonomia acestor refugiați.*

Cuvinte cheie: *Refugiați ucraineni, dizabilitate, accesibilitate, violență bazată pe gen, integrare socială, asistență umanitară*

ABSTRACT: *The humanitarian crisis caused by the conflict in Ukraine has led to a massive influx of refugees into neighboring countries, including the Republic of Moldova. Refugees with disabilities are among the most vulnerable, facing complex challenges in accessing protection and necessary support. In Moldova, approximately 10% of refugees are individuals with disabilities, and 22% of refugee families include members with special needs, further increasing the vulnerability of this group. Among the most affected subgroups are elderly individuals, women, and girls with disabilities. Significant gaps include the lack of disaggregated data by age, gender, and disability, which would facilitate detailed analyses. Other major issues include insufficient access to inclusive education, adapted housing, specialized healthcare services, and rehabilitation. Additionally, the lack of assistive devices and difficulties in labor market integration and obtaining legal status hinder the inclusion and autonomy of these refugees.*

Keywords: *Ukrainian refugees, disabilities, accessibility, gender-based violence, social integration, humanitarian assistance*

Introducere

În februarie 2022, conflictul armat din Ucraina a declanșat una dintre cele mai mari crize umanitare din Europa, determinând migrarea a peste 7 milioane de persoane. Republica Moldova, deși o țară mică, s-a dovedit a fi un refugiu sigur pentru sute de mii de ucraineni, dintre care aproximativ 123,729 au rămas în țară până în 2023. [1] Printre aceștia, persoanele cu dizabilități reprezintă un grup extrem de vulnerabil, confruntându-se cu multiple provocări legate de accesibilitate, siguranță și integrare socială.

Această criză nu doar că a pus presiune pe sistemul de asistență socială din Moldova, dar a și scos la iveală lacunele semnificative în infrastructură și în mecanismele de sprijin pentru grupurile vulnerabile.

Un drum presărat cu bariere

Viața refugiaților cu dizabilități în Moldova este o luptă constantă cu lipsa accesibilității și a resurselor necesare. Aproximativ 10% dintre refugiații aflați pe teritoriul Republicii Moldova sunt persoane cu dizabilități, iar 22% din gospodăriile de refugiați au cel puțin un membru de familie cu nevoi specifice, cum ar fi dizabilități sau afecțiuni de sănătate grave [2, p.1].

Evaluarea nevoilor multisectoriale realizată în septembrie 2022 la centrele de cazare pentru refugiați și în comunitățile gazdă din Republica Moldova, a constatat că 19% din gospodăriile chestionate au raportat că au cel puțin o persoană cu tulburări de vedere, 5 % cu tulburări de auz, 7% cu dificultăți de mers sau de urcat pe trepte și 4% cu dificultăți de autoîngrijire. Aceste procente cresc semnificativ în rândul respondenților cu vârsta de la 60 de ani: în cadrul acestui grup, aproape jumătate au raportat că au tulburări de vedere, în timp ce 24% au raportat tulburări de auz, 26% au raportat dificultăți de mers sau de urcat pe trepte și 11% au raportat dificultăți de autoîngrijire [3, p.24].

Strămutarea forțată poate provoca sau agrava dizabilitățile, plasând persoanele cu astfel de nevoi în rândul grupurilor cele mai vulnerabile și afectate disproporționat în aceste situații. Printre cele mai expuse subgrupuri se numără persoanele în vârstă, femeile și fetele cu dizabilități, care se confruntă cu riscuri accentuate.

Consultațiile medicale reprezintă o altă provocare pentru refugiații cu dizabilități, ele sunt greu de obținut, mai ales în zonele rurale. Refugiații din sate depind de clinicile mobile, care sunt insuficiente. În plus, se confruntă cu provocări legate de infrastructura accesibilă, transportul și accesul la servicii esențiale; capacitatea limitată a centrelor de cazare pentru refugiați, în special în regiuni și zone rurale; precum și lipsa serviciilor de sănătate specializate și a tratamentelor, mai ales în zonele rurale. De asemenea, există o lipsă acută de medici specialiști și de servicii și tratamente specializate, precum radiografii, servicii pentru copii, servicii de sănătate sexuală și reproductivă, tratamente pentru cancer sau servicii dedicate persoanelor cu dizabilități. În mod particular, accesul la dispozitive asistive, precum scaune cu rotile sau aparate auditive, este extrem de limitat. De asemenea, îngrijirile de urgență sunt insuficiente atât pentru refugiați, cât și pentru comunitățile gazdă.

Consecvent, persoane vârstnice și persoane cu boli cronice, sunt afectate în mod disproporționat de capacitatea limitată a centrelor de cazare pentru refugiați, în special în regiuni și zone rurale; accesul redus la servicii de sănătate, inclusiv la medicamente prescrise pentru boli cronice; accesul limitat la informații; atitudinile sociale predominante și stereotipurile de gen care le descurajează să solicite și să accepte ajutor; oportunitățile reduse de socializare și integrare și discriminarea legată de angajare. Absența unei infrastructuri adecvate de îngrijire și a locurilor dedicate în comunitate pentru persoanele cu dizabilități agravează și mai mult vulnerabilitatea acestora. Aceste deficiențe îngreunează semnificativ accesul la tratamente și reabilitare, sporind dependența de familie sau de voluntari.

Disponibilitatea limitată a serviciilor de sănătate creează tensiuni între refugiați și comunitățile gazdă, mai ales în situațiile în care resursele sunt insuficiente. Medicii tind să acorde prioritate cetățenilor locali în detrimentul refugiaților atunci când oferă asistență medicală, iar persoanele cu dizabilități, în special refugiații, sunt deseori ignorate în procesul de triere [4, p.5].

În plus, discriminarea și barierele lingvistice descurajează consultațiile medicale, amplificând vulnerabilitatea persoanelor cu dizabilități. Acestea raportează că sunt mai expuse riscului de neglijare medicală din cauza percepțiilor greșite sau a stigmatizării asociate cu dizabilitatea lor. Barierele fizice, precum clădirile neadaptate și trotuarele impracticabile, contribuie suplimentar la dificultatea de a accesa servicii esențiale.

Pentru a aborda aceste probleme, este esențial să se implementeze măsuri care să îmbunătățească accesul persoanelor cu dizabilități la servicii medicale, inclusiv dotarea infrastructurii medicale cu echipamente adecvate, pregătirea personalului medical pentru a răspunde nevoilor acestora și eliminarea barierelor fizice și lingvistice. Astfel, s-ar reduce vulnerabilitatea acestui grup deja marginalizat și s-ar asigura o asistență echitabilă și nediscriminatorie.

Femeile refugiate în vârstă și femeile refugiate cu dizabilități se confruntă cu o vulnerabilitate accentuată din cauza nevoilor unice de sănătate nesatisfăcute, ceea ce le poate limita oportunitățile de angajare și interacțiunile sociale. Bărbații refugiați în vârstă și bărbații cu dizabilități sunt deosebit de vulnerabili la izolare socială și probleme de sănătate mintală, din cauza normelor sociale care descurajează căutarea sprijinului emoțional; aceștia pot, de asemenea, să neglijeze nevoile de sănătate din mândrie culturală, să experimenteze stres emoțional și o pierdere a scopului de viață din cauza erodării rolurilor tradiționale de susținători financiari sau protectori [4, p. 2].

Copiii refugiați cu dizabilități din Republica Moldova se confruntă cu obstacole semnificative în accesarea educației. Instituțiile de învățământ din țară nu dispun de infrastructură adecvată pentru a răspunde nevoilor acestor copii, iar programele de învățare online nu sunt adaptate cerințelor lor specifice. Educația, care ar putea juca un rol crucial în integrarea lor socială, rămâne, pentru mulți, un ideal greu de atins.

Conform raportului Ministerului Educației și Cercetării, până în prezent, 753 de copii refugiați din Ucraina au fost integrați în instituții de educație timpurie, iar 2.320 de copii sunt înscriși în școli, dintre care 177 învață în limba română [5]. Cu toate acestea, nu există date specifice privind numărul copiilor cu dizabilități integrați în sistemul educațional, ceea ce sugerează o posibilă subreprezentare a acestora. Aceste lipsuri infrastructurale afectează direct capacitatea copiilor cu dizabilități de a participa la educație.

În plus, programele de învățare online nu sunt adaptate pentru a răspunde nevoilor copiilor cu dizabilități, ceea ce le limitează accesul la educație, mai ales în contextul în care învățarea la distanță a devenit tot mai prevalentă [6, p.4].

Riscurile de violență bazată pe gen

Femeile și fetele cu dizabilități sunt deosebit de vulnerabile la violența bazată pe gen. Studiile arată că acestea se confruntă cu violență psihologică, fizică și economică din partea membrilor familiei sau a comunității [7, 8].

Aceste riscuri sunt amplificate de lipsa informațiilor despre serviciile disponibile și de stigmatizarea socială, care le împiedică pe victime să caute ajutor. Accesul la serviciile de sprijin împotriva violenței bazate pe gen este afectat de o serie de bariere, printre care se numără lipsa de încredere în prestatorii de servicii, insuficiența informațiilor despre serviciile disponibile, dificultăți lingvistice, norme sociale restrictive, frica de stigmatizare și blamarea victimelor. În plus, obstacolele fizice, cum ar fi infrastructura inadecvată, limitează accesul pentru grupurile marginalizate, inclusiv persoanele cu dizabilități. Mai mult, birocrația necesară pentru accesarea indemnizațiilor de dizabilitate este problematică, în special pentru persoanele imobilizate la pat, care nu pot participa la verificări periodice în persoană.

Problemele legate de accesul la dispozitive de sprijin, cum ar fi aparatele auditive, și costurile ridicate ale medicamentelor și tratamentelor agravează dependența acestor persoane de sprijinul altora. De asemenea, exploatarea forței de muncă este o problemă comună, deoarece persoanele cu dizabilități sunt deseori plătite mai puțin decât prevede legea și lucrează ore suplimentare neplătite. În spațiul online, acestea sunt adesea ținta dezinformării și beneficiază de mai puține cunoștințe despre siguranța digitală.

În ciuda acestor dificultăți, persoanele cu dizabilități refugiate în locuințe private raportează un sentiment general de siguranță și o relație pozitivă cu comunitățile gazdă. Totuși, în centrele temporare de refugiați, au existat cazuri de abuz verbal din partea altor refugiați. În ceea ce privește siguranța publică, persoanele cu dizabilități preferă să se deplaseze în grup, percepând un nivel mai mare de securitate astfel [8, p.23].

În ceea ce privește accesul la informații, multe persoane cu dizabilități se bazează pe rețele sociale precum Facebook, Telegram sau Viber, dar și pe comunicarea orală. Persoanele în vârstă cu dizabilități sunt dezavantajate, nefiind la fel de familiarizate cu tehnologia. Serviciile de sprijin împotriva violenței bazate pe gen sunt considerate, în general, nediscriminatorii, iar cazurile pot fi raportate la poliție. Totuși, din cauza normelor sociale restrictive, neîncrederii în sistem și lipsei de informații, numărul cazurilor raportate rămâne scăzut.

Concluzii și recomandări

Criza umanitară cauzată de conflictul din Ucraina a adus în prim-plan vulnerabilitățile majore ale persoanelor cu dizabilități refugiate în Republica Moldova. Aceste persoane se confruntă cu obstacole semnificative în accesarea serviciilor esențiale, în special în domeniul sănătății, educației și protecției împotriva violenței bazate pe gen. Lipsa infrastructurii adaptate, a serviciilor medicale specializate și a dispozitivelor de sprijin, precum și discriminarea și barierele lingvistice amplifică marginalizarea lor. În plus, birocrația și normele sociale restrictive îngreunează integrarea socială și economică a acestui grup vulnerabil. În mod particular, femeile, fetele și persoanele în vârstă cu dizabilități sunt expuse riscurilor crescute de abuz, exploatare și izolare socială. De asemenea, tensiunile între refugiați și comunitățile gazdă, cauzate de resursele limitate, accentuează provocările cu care se confruntă refugiații cu dizabilități.

Accesul limitat la educație pentru copiii cu dizabilități, lipsa rampelor de acces și trotuarele impracticabile reduc semnificativ oportunitățile de integrare și autonomie ale acestora.

Cu toate acestea, există semnale pozitive de sprijin din partea autoritatilor publice centrale, locale, organizațiilor nonguvernamentale locale și internaționale care oferă servicii dedicate refugiaților. Totuși, măsurile curente sunt insuficiente pentru a răspunde în mod adecvat nevoilor complexe ale persoanelor cu dizabilități, respectiv venim cu o serie de recomandari :

- Guvernul și societatea civilă trebuie să prioritizeze adaptarea infrastructurii publice. Rampele de acces, lifturile și transportul adaptat sunt esențiale pentru a le permite persoanelor cu dizabilități să participe activ în societate.

- Colectarea de date specifice privind integrarea copiilor refugiați cu dizabilități în sistemul educațional ar permite o mai bună înțelegere a situației și dezvoltarea de politici adecvate pentru a le facilita accesul la educație.

- Crearea unor clinici mobile ar putea răspunde mai bine nevoilor refugiaților cu dizabilități din zonele rurale. De asemenea, includerea acestora în programele naționale de sănătate ar reduce presiunea asupra organizațiilor neguvernamentale.

- Campaniile de sensibilizare care promovează egalitatea de gen și reducerea stigmatizării sunt esențiale. De asemenea, trebuie create mecanisme sigure pentru raportarea cazurilor de violență și oferirea de sprijin juridic și psihologic victimelor.

- Femeile refugiate, inclusiv cele cu dizabilități, ar putea beneficia de programe de calificare profesională și de subvenții pentru angajare. În prezent, subvențiile salariale pentru persoanele cu dizabilități nu sunt suficient de cunoscute, ceea ce reduce șansele acestora de a fi angajate.

- Materialele informative accesibile, disponibile inclusiv în limbajul Braille sau adaptate pentru persoanele cu deficiențe de auz, sunt cruciale pentru ca refugiații să înțeleagă drepturile și serviciile disponibile.

Prin implementarea soluțiilor propuse, Republica Moldova nu doar că va îmbunătăți viața refugiaților, ci va deveni un exemplu de solidaritate și responsabilitate într-o criză umanitară.

Referințe bibliografice:

1. Republic of Moldova - Interactive dashboards, [Accesat 05.11.2024] Disponibil: https://data.unhcr.org/en/country/MDA
2. UNCHR. Notă informativă cu privire la dizabilități. Septembrie 2023. [Accesat 23.10.2024] Disponibil: https://data.unhcr.org/es/documents/download/103256
3. Evaluarea nevoilor multisectoriale în Moldova. [Accesat 06.11.2024] Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/en/media/8931/file/Evaluarea%20nevoilor%20multisectoriale%20i%CC%82n%20Moldova.pdf
4. Consultation with women organisations and refugee women for Regional Response Plan 2024. [Accesat 07.10.2024] Disponibil: https://reliefweb.int/report/moldova/consultation-women-organisations-and-refugee-women-regional-response-plan-2024
5. Integrarea copiilor refugiați în instituțiile de învățământ din țară, abordată în cadrul conferinței internaționale „Protejarea drepturilor omului ale persoanelor strămutate" [Accesat 10.11.2024] Disponibil: https://mec.gov.md/ro/content/integrarea-copiilor-refugiati-institutiile-de-invatamant-din-tara-abordata-cadrul?utm_source=chatgpt.com\
6. Raport Global de Monitorizare a Educatiei. [Accesat 08.11.2024] Disponibil: https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/Attachment/attach_upload_6df1c647-2213-425d-8342-25b359e9fef2?utm_source=chatgpt.com
7. Gender-based violence in the Republic of Moldova in the context of the humanitarian crisis produced by the war in Ukraine. [Accesat 18.11.2024] Disponibil: https://voiceamplified.org/wp-content/uploads/2023/09/GBV-Assessment-Report_VOICE_HIAS_Moldova_Final.pdf
8. Gender-Based Violence Safety Audit [Accesat 05.12.2024] Disponibil: https://data.unhcr.org/en/documents/details/108377